

REVISTA ENCICLO- PEDICĂ

REVISTĂ PERIODICĂ LUNARĂ

Răspunzător: Ioan Corbu, Cluj, Str. General Grigorescu 16.
Se împarte gratuit, în librării 3 Lei esemplarul

Visul.

Era în timpul, când feciori
nefericitei Basarabii
plecau să móră'n foc și sabii,
să móră pe pămînt străin,
ca să susțină jugul crunt,
că-ășe i-e dată la Român*);

Avui un vis misterios,
un vis nespus de dureros:

Părea că stau în așteptare,
în nópte-adîncă, 'nmărmurit,
cătând pierdut spre răsărit,
cu tremur și fiori în sîn,
cătând pierdut cătră hotarē,
hotarē gîntului român.

Și nu șciam ce s'a petrece,
nu 'nțelegeam că ce aștept,
dar presimția fiorul rece,
ce-mi străbătea durutul piept,

„că nu e semn de bucurie,
„ci-i semn de greu și de urgie“.**)

De-odată se'nroșește zarea
și erumpend dela un loc,
de-asupra scumpei Basarabii
se națta suluri lungi de foc;

Și ce aud mă'njunghîă'n suflet
și isbucnesc deodată'n plâns —
trecea înfiorând tăria
un gemet năbușit și stins...

M'am deșceptat scăldat în
[lacrimi,
plângend cu hohote nebune,
și sbuciumul nu pot a-l spune,
și nu-l cuprind, nu-l înțeleg —
gemea înăbușită'n suflet
durerea unui gînt întreg.

*) În bătălia ruso-japoneză (1905) între primele corpuri de armată rusești mobilizate a fost și cel din Basarabia. Tragedia a fost și mai cumplită în marea bătălie a popórelor (1914—18), când frați de sub juguri străine au fost puși față în față să se ucidă pentru cauza împilatorilor. Dăm aici un episod cutremurător de suflet, auđit dela oșteni bistrițeni de pe frontul din Galiția. Un Basarabean înjunghiat în focul luptei de un Ardelean a gemut: „vai, frate, da rēu m'ai ars!“

**) Veđi versul poporan: „Hei, nu-i semn de bucurie, Ci de greu și de urgie“.

Cum scriem cuvintele „străine“.

Am mai făcut în aceste pagini observarea la un articolaș din „Adevărul“, că nu e corect să scriem toate cuvintele străine așa cum se rostesc în limba, din care au fost împrumutate. Mai ales la împrumuturile din limbi neolatine (franceză), când rădăcina cuvântului o avem și în românește, o vom scrie ca în românește, și nu cum se rostește în limba, din care a fost luată. Bunăoară vom scrie „caretă“ și nu „șaretă“ (fr. charrette), dacă nu ne convine românescul „căruță“, sau vrem să însemnăm o căruță mai elegantă.

D-l I. A. Candrea în „îndreptarul limbei“, început în „Universul“ și întrerupt, vrea să ne introducă aceeași rătăcire, ca și „Adevărul“, îndatorindu-ne să cunoștem bine limba franceză, ca să putem scrie corect românește, sau cel puțin să avem la îndemână un dicționar francez, ca să nu scriem cu z acolo, unde în franceză sunt doi ss între două vocale, sau că s urmează după o consunătoare; deci am avea să scriem: „fază, poezie“, dar nu „viteză, cenzură...“, ci „vitesă, cenzură...“ Atât-a au sberat fonetiști în contra îndreptării scrisului românesc după l. latină, care după eli e o limbă străină, și nu l. mamă, dar ne îndatoréază să ne îndreptăm după l. franceză, ba și după l. turcă, și nu ne iertă să ne îndreptăm nici după limba românească. Am arătat cum a „îndreptat“ d-l Candrea în Dicționarul d-sale pe „ursuz“, românit în poesia lui Eminescu (și înțeles de toți Români): „M'aș umfla ursuz în pene...“, și nu turcit „hursuz“, cum ar vrè d-l Candrea să-l „îndrepte“ după l. turcă.

Limba noastră e limbă neolatină, cu legile ei fonetice; ea a păstrat și rostește pe s dintre două vocale tot s ca și în l. latină și greacă, și nu z; „casă, rasă (fr. rasée), meser (fr. miser), desamăgire“; deci cuvintele de origine latină, sau greacă le vom scrie și rosti cu s (cum se scriu și în l. franceză) și nu cu z, deci: „fasă, musă, poesie, desarma...“, ca și „vitesă, cenzură...“, și atunci vom scrie corect fără să fim îndatorați a le căuta în dicționarul francez. Abatere dela această regulă vom face numai cu terminațiunea verbală franceză „-iser“ (ital. „izzare“), care e afină cu rom.: „-ez“ dela conjug. I („lucr-ez, und-ez“, dela care avem și verbul „undeza“), deci vom scrie „naționalizare...“ cu z, nu cu s. Desmățul fonetist a introdus „zizăitul“ (cum l-a caracterizat d-l Scraba) chiar și în cuvintele românești, ca: „dezbinda, dezarma...“ în loc de „desbinda, desarma“ (e formațiune românească și nu neologism, formată din „des-“ și „arma“). Și Franceji (cărturari) au împrumutat multe cuvinte

de-a-dreptul din l. greacă și latină, dar le rostesc după legile fonetice ale limbei lor, cari nu e iertat să le introducem în limba noastră, în locul legilor fonetice românești.

E caracteristic pentru desmățul și superficialitatea școlii fonetice, că abiè după o jumătate de secol și-au adus aminte, că la împrumutarea cuvintelor străine ar fi lipsă și de órecari principii, dar în loc de principii sănëtose au căđut în altă rătëcire. După ce o jumătate de secol au împrumutat cuvintele străine (așè le spun fonetiști) așè cum se scriu în limba, din care le-au împrumutat (franceză), și numai puține așè cum se rostesc, ca „paravan (fr. paravent), șaretă (fr. charrette), acum vreu să dirégă împrumuturile, și să le scriă și rostescă așè cum se rostesc în limba, din care au fost luate — o nouă rătëcire. Vom scrie și rosti deci „Primiți, domnule prezidan, expresiunea santimanurilor noastre de reconesans...” în limba curată românească a școlii fonetice, nu „păserescă” a școlii lui Cipariu: „primiți d-le președinte, espresiunea simțemintelor noastre de recunoșcință”. În dicționarul d-lui Candrea „președinte” e însemnat ca „incorect”, deci „corect” va fi „prezidan”, și în loc de „simțemint: santiman...”

Am revenit la problema acésta, pusă așè de târđiu de școla fonetică și îndreptată pe o cale așè de rătëcită, când ea a fost rezolvată corect și împede încă înainte cu aprópe un secol de marele filolog Cipariu, înființatorul adevăratei școle românești, (nu latiniste), pe care superficialitatea școlii fonetice nu numai că nu o cunoșce și nu o urméză, dar crede că are drept să-și bată și joc de ea. Fără principii, cu anarhia școlii fonetice nu se póte ajunge niciodată nici la ortografie, nici la limbă românească unitară.

Din capul locului cată să accentuăm marea rătëcire a scrietorilor fonetiști, cari conșideră cuvintele împrumutate din l. franceză ca cuvinte străine*). Pentru cultivarea, întregirea și înavuțirea limbei noastre cu termini de lipsă în știință, filosofie — limba literară, s'a ales l. franceză, fiind limbă soră, neolatină (nu străină); Cipariu a fost pentru l. italiană, a cărei forme sunt mai apropiate de l. română și de latină, fiind l. română un „dialect italic”. Scopul și rostul împrumutului din limbile surori, neolatine, e destul de învederat: păstrarea caracterului latin al limbei — lucru necunoscut, ba chiar desprețuit de școla anarhiei. Deci nu vom împrumuta din franceză galicisme, cari nu corespund scopului, pentru care a fost alésă l. franceză pentru împrumuturi, ci numai cuvinte neolatine, întru cât

*) Pentru d-l T. Pisani numai aceste-a sunt „străine”, pe când tóte țigă-nismele sunt românești.

nu le avem în românește. Pentru acele-ași motive nu pot fi îndatorați Macedo-Români să primescă de l. românescă toate țigănișmele dialectului dacoromân în locul cuvintelor de origine latină păstrate de el, și cari nu se află la noi, Dacoromâni. Cipariu a introdus unele în l. literară, ca „periclu, mur (zid), demânda, mândat (poruncă), duplu...” dar desmățul fonetiștilor le-a scos, creșdend în neșciința lor, că sunt latinisme. Pe „duplu” l-au scâlciat după franceză: „dublu”, creșdend, că l-au dires, curat đicala: „na-ți-o frântă, că ți-am dres-o”, — tot cam acee-ași rădęcină o avem în dialectul dacoromân în „indupleca”, cu p ca în latină, nu cu b.

Dar și cuvintele franceze de origine latină nu e iertat să le împrumutăm așe, cum s'au desvoltat și format în l. franceză, ci cum se află în românește, iar rădęcinile, cari nu se află în românește, le vom lua în formele latine, cari sunt mai apropiate de l. română. Așe bunăoră dela „exposer” din lat. „exponere” (dela participiul trecut „positus”, rom. „pus”) vom folosi forma românescă: „espune”, și nu „expoza, expozeu” (espus, espunere, pe românește); dela „exclure” (lat. „excludere”) românește „eschide”, ital. „chiudere”, dar pe „escludere”, și nu „excludere”, l-au format după latină, care formă o putem și noi folosi mai ales la adjectiv „esclusiv” cu atât mai virtos, că Macedoromâni au păstrat forma latină cu „cl: clidere”, — dar nu „exclude”; tot așe „cont” a fost luat cum se rostește în l. franceză „compte”. în loc de „comput”, avend în românește acęsta rădęcină în „împuta”, curat ca în latină; formațiunea românescă încetățenită: „surprindere” (formată corect după fr. „surprendre”) încă o direg, adecă o strică după franceză prefăcenduo în „surpriză”, în loc de „surprinsă” (ca „spusul, spusa”), cum au făcut și Italieni „sorpresa” din „sorprire”, tot după fr. „surprendre”. (va urma)

Etimologii.

Cosânzana. Nu-mi aduc aminte unde am citit că acest nume ar fi contras din două: „Co(dreana)+Sânđiana”, cum se mai află și alte cuvinte compuse în acest mod, ca „scălâmbă” din „scăl(cia+str)âmba”. Dar „Cosânzana” nu e un nume ca „Sânđiana”, ci e numai un atribut, cu care e însoțit totdeauna numele „Iléna” în povești: „Iléna Cosânzana*”), și atunci ar pute deriva dela „cosângean”, „Iléna, cosângeana noastră, sângele nostru, străbuna noastră”. Prefacerea lui „ge, gi” în z, ca în „Sângeorz” din „Sângeorgiu”, e cunoscută în limba noastră.

*) După esplicarea de sus ar fi deci trei nume (neindătinat la Români).